

Samfelags- kreppan – börnini og tey ungu

Nógv verður tosað um ráevni ella tilfeingi, men eg hoyri at ov sjáldan um tað tilfeingið, ið eitur menniskju við samkenslu, skynsemi, dirvi, vitan og hugflogi. Eg haldi ikki vit koma langt á leið við at neyðhalda um gamla hugburðin: Eg havi ikki ábyrgdina, men hini; skít veri við framtíðini, vit liva bert einaferð. Hetta hevur jú víst seg ikki at hava verið ein gongd leið. Hugsast má av nýggjum, annars verða tað tey, ið eru veikast fyrri í samfelagum, sum koma at gjalda. Og tað hava vit dag og dagliga dømi um., skrivur Heri Kragesteen, psykologur, í »Sjónarmið« í dag

Í Sosialinum ljóðaði ein av yvirskriftunum so: Kreppan minnir um land í krígstøðu, og orðini áttu Sigurd Poulsen, landsbankastjóri, ið annars ikki er vanur at taka munin ov fullan. Tað hann sipar til í hesum føri er serstakliga búskaparligu og politisku kreppuna, kreppuna sum ríður landinum sum ein marra og hevur gjørt tað í nøkur ár. Talan er ikki um kríggj í vanligari merking í Føroyum í dag, men hyggja vit at hvussu sær út í teimum flestu heimunum í Føroyum, so er gerandisdagurin fyrri nógv eitt dagligt stríð fyrri at fáa alt at ganga upp: Matur á borðið, klæði á kroppin og tak yvir høvðið.

Eitt er at búskapur okkara ikki hongur saman, men tað sum ger trýstið á familjuna og tann einstaka so nógv størri, er, at tær almennu trygðarskipanirnar, arbeiðsloysistryggingin, skúlaværkið, heilsuverkið og fyrri ein part almanna-verkið, heldur ikki hevur tað gott. Tað sjónskasta dømið innan almanna-vekið er stóðan hjá dagstovnum, har skerjingamar nú hava rakað so meint, at tann tryggileiki og avbjóðing, sum stovnarir hava staðið fyrri, er álvarsliga höttur. Aftrat øllum kemur so, at bankar og sparikassar ikki uttan víðari eru sinnabir at lætta um peningaligu byrðuna, ella ikki meira enn so, at fólk akkurát hóna undan.

Samtíðartrýstið

Leggja vit aftrat hesum ta óvissu, sum annars er um framtíðina, mugu vit á-sanna, at hart leikar á. Samtíðartrýstið er um-fatandi og nívandi. Dag og dagliga fáa vit at vita

gjøgnum útvarp og sjón-varp, at nú er arbeiðs-loysið blivið so og so stórt, nú eru so nógv fleiri hús farin á tvang, og nú er tað bert ein spurningur um tíð til alt samfelagið skramblar saman. Fyri ikki at tala um flytingina av landin-um, og ráðaloysið hjá fólk, ið fjölmiðlarnir hava samrøður við. Og tað, ið tosað verður um í heimunum er ofta ikki stórt mætari. Aftrat í ið leikar á her í landinum, kemur so stóðan rundan um okkum. Serbar og kroatar eru dagligir gestir við døgurðaborðið.

Hetta merkir, at karm-amir peningaliga, ar-beiðsliga og innihaldsliga annars um tilveru okkara eru so háttad, at trýstið, ið liggur á okkum samfe-lagsliga so stórt, at stóðið verður máað undan tí sjálvsögdu umsorgan, sum skal til, um børn okkara og tey ungu skulu fáa eina uppaling og av-bjóðing, sum ger at tey, tá tey gerast foreldur, kunnu taka sær av sær og sínum.

Eg haldi hetta at um-sorganin fyrri tí uppvaks-andi ættarliðnum er hött, sum so álvarsligt, at vit ongantíð ov skjótt taka okkum um reiggj, skulu ikki bert eitt, men fleiri ættarlið knúga undir øktum umsorgarsvíki. Og her nyttar lítið at biða eftir politiskum ella øðr-um loysnum. Vit, tú og eg mugu gera okkara har vit kunnu, heima, og í foreldraráðum og nevnd-um í stovnum og skúlum, har børn okkara eru stórar partar av degnum.

Hví er tað so umráð-andi at hugsa um um-sorganina? Tí hon er grundarlagið undir trivn-aði og framtíðarvön.

Umsorgan og
framtíðarvön

Foreldur eru fegin um síni børn. Í dag kanska meira enn fyrri, tí at bond-ini millum børn og vaks-in fyrst og fremst snúgva seg um kenslur. Tað er ikki tí at börnini gera so nógv til nytt, at vit fáa okkum tey. Vit fáa okk-um børn, tí tað talar til sterkar kenslur í okkum. Tað er gott og mennandi at vísa umsorgan. Vit eru glað fyrri börnini. Tað vekjur vón at hava onkran at hyggja fram-eftr við og fyrri.

Samtíðartrýstið er við til at gera, at stóðugt fleiri børn og ung gera vart við, bæði beinleiðis, sum t.d. í eini sjónvarps-sending nakað herfyri við ungfólkum í Høydølum, og óbeinleiðis, at lítið og onki er at gleða seg yvir. Tí börnini lurtu væl eftir tí vit tosa um, og fáa nógv við, tá fjölmiðlarnir vartu upp við neyð og elendigheit, og sjáldan ella aldrin við nøkrum, sum ber framá. Tey ungu og börnini duga tí ofta illa at hugsa sær nakra framtíð. Í hvørt fall ikki her heima. Hetta seinasta benda eisini stílar á, sum skúlabørn hava skrivað um framtíðina.

Hugsan og handling

Tað er tí meir umráðandi enn nakrantíð, at vit sum vaksin vísa okkara á-byrgd yvir fyrri börnun-um, nú meiri enn nakra-tíð áður.

Tað ber til at lata eyg-uni aftur fyrri veruleikan-um, og láta sum um kreppan ikki er til, sum um ágangurin á lív okk-ara ikki finst. Vit tuga og tosa ikki um tað, sum nívur okkum ella börnini, við börnini. Beina burtur úr huganum tankar og ør-kymlan okkara. Lata onn-ur um at finna loysnir, halda kanska at einfaldr loysnir eru til. Og hóast

hetta kann tykjast at vera tað lættasta, so krevur tað nógv stríð og nógv orku at nokta fyrri framtíðar-hóttanini. Tað er hart ar-beiði at lata hugan aftur fyrri tí, sum vit dag og dagliga verða mint á.

Tað ber eisini til at flyggja. Flyggja við at ar-beiða, um ein er so hepp-in at hava arbeiði, við ymiskum frítíðarfrívi, forbrúki, stóðugt nýggj-um upplivingum, ella hvat vit nú kunnu finna uppá. Men at vera flóta-fólk í egnum heimi er strævið.

Ellu vit kunnu fara til verka. Og tað er tað vit mugu royna, hóast hetta er lættari sagt enn gjørt. Vit kunnu t.d. fáa okkum kunnleika um hvat í veru-leikanum fer fram, so at vit ikki uttan víðari verða tatin av fótin av smørtum patentloysnum frá polit-iskari ella privatari síðu. Henda kunnleika kunnu vit fáa ymsa staðni, við at luttaka í politiskum ar-beiði, felagsarbeiði, nevndararbeiði ella við at gera fylkingar, ið seta sær fyrri at verja borg. Og krevja at fáa verulig svar, veruligar loysnir og ikki undanfærslur, og ikki vera bangin fyrri at gera okkara part.

Vit kunnu eisini fáa okkum eina ábending um hvør neyðugi kunnleikin er, við at lurtu eftir okk-ara børnum og ungu. Sum t.d. teimum ungu, ið høvdu fiskahandilin »Sjó-rok« í Havn. Lurta eftir hvat liggur teimum á jarta og læra av tí. Tað ber til at finna styrki í teirra móti upp á lívið. Ella í ó-vissuni, ráðaloysinum ella vreiðini um, at pant er tikið í teirra framtíð.

Tað er við stóði í um-sorgan okkara yvir fyrri komandi ættarliði, og við virðing fyrri okkara lívs-grundarlagi, at vit kunnu

Sjónarmið

finna styrkina til at handla øðrvísi og skila-betri. Úr umsorganini sprettur vónin um at tað hóast allan mótgang ber til at finna meining og kós. Tað er hetta, sum vit ikki mugu missa úr eyg-sjón.

Tað ómøguliga tekur bert longri tíð

Børn hava, frá tí tey eru heilt smá, evnini at vísa umsorgan, treytað av at tey, sum tey eru saman við, eru fyrimyndir, kon-struktívar fyrimyndir. Børn og ung hava fyrri neyðini at vera saman við vaksnum, sum í verki vísa, at tey taka framtíð-ina í álvara, og eru hugað í at hava börnini við í hesari stremban. Tað merkir ikki, at øll foreld-ur skulu fara upp í poli-tikk, ella gera fylkingar, men heldur at vit – ikki minst í tí smáa, í tí dag-liga – eru før fyrri at vísa á at tað nyttar, at tað ber til, at nógv er at fegnast um, hóast alt. Og at kreppan ikki bert er vandi, men eisini móguleiki.

Onkur hevur orðað hetta soleiðis, at tað, sum tykist at vera ómøguligt, bert er nakað sum tekur eitt sindur longri tíð.

Hvat kann skúlin gera?

Sum liður í menningini av fortreytunum at liva eisini í framtíðini heim, stovnar, skúli og fjøl-miðlar eina týðningar-mikla uppgávu mótvægis börnunum. Sum dømi um tað skúlin kann gera, vil eg nevna nøkur aðalmál, sum eru at finna í eini svenskarar verkætlan at gera seg út til framtíð-ina:

1. Børn og ung skulu fáa kunnleika um tað, sum kann bera til. Í skúlanum skulu tey hava høvi at kunna seg um tær broyt-ingarnar, sum eru ávegis í samfelagnum sum heild. Tey skulu hava høvi at fáa eina heildarfatn av tí, sum leikar á beint nú, og hvussu hetta kann siggja út í broyttum líki í framtíðini.

2. Skúlin skal leggja doyn á at menna evnini at finna uppá, og at kunna hugsa ymiskt, nógvir vegir eru til Rom. Eisini skal dentur verða lagdur á at venja tey at kunna ímynda sær ym-iskar framtíðir, mógulig-ar framtíðir, alternativar framtíðir. Sagt við øðrum orðum snýr hetta seg um at menna kreativitetin bjá

børnunum.

3. Tað börnini hugsa um framtíðina skal tvinnast saman við grundleggj-andi metingum um hvat slag av samfelagi, hvat slag av lívsvaliteti tey ynskja.

4. Solidaritetur og viljin til at handla hóast alt, skal mennast. Tey skulu stímbraist í at tora at brúka tíð og krefur upp á verkætlanir, sum tæna tí einstaka líka so væl sum felagsskapinum.

5. Evnini hjá börnunum at klára seg í framtíðini eiga at byggja á hollan kunnleika og at kunna finnst at, ikki at finna seg í øllum.

Tilfeingið

Hetta er nevnt um svenska skúlan, men er líka væl galdandi fyrri føroyska fólkaskúlan, tí tann endamálsorðing, sum er galdandi her hjá okkum, leggur upp til líknandi uppalingar- og menningarmóguleikar hjá næmingunum, sum í Svø-riki.

Tað ið nevnt er um skúlan, kann eisini brúk-ast sum leiðbeining á øðrum økjum, uttan mun til um tað snýr seg um tíðindaflutningin ella barnaansingina.

Nógv verður tosað um ráevni ella tilfeingi, men eg hoyri at ov sjáldan um tað tilfeingið, ið eitur menniskju við sam-kenslu, skynsemi, dirvi, vitan og hugflogi. Eg haldi ikki vit koma langt á leið við at neyðhalda um gamla hugburðin: Eg havi ikki ábyrgdina, men hini; skít veri við framtíðini, vit liva bert eina-ferð. Hetta hevur jú víst seg ikki at hava verið ein gongd leið. Hugsast má av nýggjum, annars verða tað tey, ið eru veikast fyrri í samfelagum, sum koma at gjalda. Og tað hava vit dag og dagliga dømi um.

Tí er tað kærkomið og eggjandi at fólk taka seg saman at tosa um hvat kann gerast, tað veri seg tá talan er um sethúsa-spurningin, vinnmógu-leikar í Leirvík ella »Sjó-rok« í Havn. Tað er um-ráðandi at royna at ganga aðrar leiðir, og ansa eftir ikki at seta ta gomlu hurðina í aftur.

Heri Kragesteen